

tasavvur

tekirdađ ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran/June 2021, c. 7, s. 1: 327-355

Endülsü el-A'mâ et-Tutaylî ve Şiirleri Andalusian Poet al-A'ma al-Tutili and His Poems

Ebuzer SARP

Arařtırma Görevlisi Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâğatı Anabilim Dalı
Researcher Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Theology,
Department of Arabic Language and Literature
Isparta / TURKEY
abuzersarp@sdu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3129-1093

DOI: 10.47424/tasavvur.891251

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Arařtırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 04 Mart / March 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Nisan / April 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Sarp, Ebuzer. "Endülsü el-A'mâ et-Tutaylî ve Şiirleri". *Tasavvur: Tekirdađ İlahiyat Dergisi* 7/1 (Haziran 2021): 327-355.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdađ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz*

Murâbitlar döneminin en önemli şairlerinden olan et-Tutaylî, medih, mersiye, tabiat, gazel ve şarap tasviri gibi birçok konuda şiirler nazmetmiştir. Şiirlerinde, amâ olmasının etkisiyle tasvir ve hayal dünyası açısından eksiklikler olduğu görülen şairin, kültürel olarak ileri bir seviyede olduğu ifade edilebilir. Şair, klasik kaside formundaki şiirlerinin yanı sıra birçok müveşşah da nazmetmiştir. Endülüs menşeli ve klasik kaside formundan farklı bir tür olan müveşşah alanındaki en önemli birkaç şairden birisi et-Tutaylî'dir. Dîvanında birçok müveşşahı yer alan şairin bu şiirleri de incelenecek olup müveşşahlar ve kasideleri arasındaki farklılıklara da yer yer değinilecektir. Müveşşah şiirlerinin temel anlamda eğlence eksenli nazmedilmiş olmaları muhtevasının da farklılaşmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada, klasik ve modern kaynaklarda yer aldığı kadarıyla şairin biyografisi verilecek ve onun şiirleri üzerinden hayata bakışı, yaşadığı olaylar, dönemi, karakteri ve edebî eğilimi tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu sebeple, dîvânındaki neredeyse bütün şiirler gözden geçirilmiştir. "Endülüs'ün Maarî"si olarak nitelendirilen ve özellikle Türkiye'de hakkında yeterince çalışma yapılmayan ve tanınmayan bu şairin, Endülüs şiir geleneğindeki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Endülüs, el-A'mâ et-Tutaylî, Murâbitlar, Şiir, Müveşşah.

Abstract

One of the most important poets of the Almoravid period, al-Tutuli wrote poems on many subjects such as praise, elegy, depiction of nature, love and wine. In his poems, it can be stated that the poet, who is seen to have deficien-

---

* Bu makale, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi - Uluslararası Arap Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Kongresi Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ve basılmayan "Endülüslü Şair el-A'mâ et-Tutaylî ve Dîvânı" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir. / This paper is the final version of an earlier announcement called "Andalusian Poet al-A'mâ al-Tutuli and His Poems", not previously printed, but orally presented at a symposium called "Fatih Sultan Mehmet Vakıf University - International Arabic Language and Literature Research Congress", the content of which has now been developed and partially changed.

cies in terms of description and imagination due to the effect of his blindness, is at a culturally advanced level. In addition to his poems in the classical ode form, the poet also praised many muwashshahs. al-Tutili is one of the few most important poets in the field of muwashshahs, originating from Andalusia and being a genre different from the classical ode form. These poems of the poet, who have many muwashshahs in his diwan, will also be examined, and the differences between muwashshahs and odes will be mentioned. The fact that muwashshah poems were basically based on entertainment caused their content to differ.

In this study, biography of the poet will be given as far as it is included in classical and modern sources, and his view of life, his character and literary tendency will be tried to be determined through his poems. For this reason, almost all the poems in his diwan have been reviewed. The place of poet who was also known as al-Maarri of Andalusia and not studied in Turkey in detail in Andalusian poetry tradition will be determined.

Keywords: Andalusia, al-A'ma al-Tutili, Almoravids, Poem, Muwashshah.

Giriş

Müslümanların Endülüs'te yaşadıkları süreç siyâsî açıdan farklı dönemlere ayrılmaktadır.¹ Bu dönemlerin birisi Murâbitlar devletinin hâkimiyet sürecidir. 483-542/1090-1148 yılları arasında yarım asırdan fazla bir süre Endülüs'e hâkim olan bu devlet döneminde edebî çalışmalar ile ilgili birtakım sorunlar yaşanmış² olsa da birçok önemli şairin ve edibin yetiştiği bilinmektedir. Ebû Bekr İbnü'l-Kasîre (öl. 506/1113), Ebü'l-Kâsım İbnü'l-Cedd (öl. 515/1122), İbnü'z-Zekkâk (öl. 530/1137), İbn Hafâce (öl. 533/1139), el-A'mâ et-Tutaylî (öl. 542/1149), İbn Abdulğafûr el-Kilâî (öl. 11. yüzyıl) bu isimlerden birkaçıdır.³ Son dönemde Arap ve batılı araştırmacılar tarafından hem genel anlam-

¹ Detaylı bilgi için bk. Mehmet Özdemir, "Endülüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/211-224.

² Bilgi için bk. Hikmet Ali el-Evsî, *el-Edebü'l-Endelüsî fî asri'l-Muvahhidîn* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, ts.), 11-13.

³ Emilio Garcia Gomez, *eş-Şi'ru'l-Endelüsî*, çev. Hüseyin Munis (Kahire: Matbaatu'l-Cenne, 1952), 27-28.

da bu dönemin edebî gelişmelerini hem de söz konusu kişilerin edebî ürünlerini inceleyen birçok çalışma yapılmasına karşın Türkçe olarak genel anlamda mezkur dönem ve kişilerle ilgili yeterince bilgi bulunmamaktadır. Bu çalışmada dönemin en önemli isimlerinden biri olan el-A'mâ et-Tutaylî'nin hayatı ve şiirleri incelenecektir. Bu çerçevede şair ile ilgili temel ve tâli kaynaklara müracaat edilmiştir. Bu kaynakların en önemlisi kuşkusuz onun tahkik edilmiş dîvanıdır. Bunun yanı sıra Abdullah Herame'nin kaleme aldığı ve şairin hayatına dair tahlillerine yer verdiği *el-A'mâ et-Tutaylî; hayâtuhû ve edebûhû* eseri ile Muhammed Avîd'in daha çok şairin edebî yönelimlerine değindiği *el-A'mâ et-Tutaylî şâiru'l-Murâbitîn* adlı kitabı şair ile ilgili diğer temel ve göz ardı edilemez kaynaklardır. Mezkur çalışmalarla ek olarak konu ile bağlantılı olarak hazırlanmış tezler ve yayımlanmış makaleler taranmış elde edilen bilgiler sentezlenerek ve yer yer yorumlanarak sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmada şairin hayatına, karakterine ve edebî eğilimine dair bir yargı oluşturabilecek şiirlere yer verilmiş ve çalışmanın bir şiir antolojisi haline gelmesinin önüne geçme adına çaba harcanmıştır.

1.Adı

İsmi Ebü'l-Abbâs (Ebû Ca'fer) Ahmed b. Abdillâh b. Ebî Hureyre el-Kaysî et-Tutaylî el-İşbilî'dir. Künyesi *ez-Zehîra*,⁴ *el-Muğrib*⁵ ve *el-Harîde*⁶ gibi eserlerde "Ebû Ca'fer", *Râyâtu'l-müberraizîn*,⁷ *el-Kalâid*,⁸ *Nüketü'l-himyân*,⁹ *Buğ-*

⁴ Ebü'l-Hasen Ali İbn Bessâm, *ez-Zehîra fî mehâsini ehli'l-cezîra*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1997), 2/728.

⁵ Ebü'l-Hasen Ali b. Musa b. Saîd, *el-Muğrib fî hule'l-Mağrib*, thk. Şevki Dayf (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1964), 2/451.

⁶ el-İmâd el-İsfahânî, *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr kısmu şuarâi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*, thk. Muhammed el-Merzûkî. (Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, 1986), 2/511.

⁷ Ebü'l-Hasen Ali b. Musa İbn Saîd, *Râyâtu'l-müberraizîn ve gâyetü'l-mümeyyizîn*, thk. Muhammed Rıdvan ed-Dâye (Dımaşk: Dâru Tilas, 1987), 224.; İbn Saîd, şairi tavsif ederken "Maarri'l-Endelüs" ifadesini kullanmaktadır.

⁸ Muhammed b. Abdillâh el-Kaysî İbn Hâkân, *Kalâidu'l-ikyân ve mehâsinu'l-a'yân*, thk. Hüseyin Yûsuf Haryuş (Zerka: Mektebetü'l-Menâr, 1989), 850, 853.; İbn Hâkân'ın şairden bahsettiği bölümün başlığında "Ebü'l-Abbâs", metnin içerisinde ise "Ebû Ca'fer" künyesini kullandığı görülmektedir. Bu, şairin o dönem her iki künye ile de tanındığı anlamına gelebilir.

⁹ Halil b. İzziddin Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *Nektü'l-himyân fî nüketi'l-umyân* (y.y., ts.), 110.

yetü'l-mültemis,¹⁰ *Ceyşü't-tevşîh*,¹¹ *Nefhu't-tîb*¹² ve *el-Vâfi bi'l-vefeyât* gibi eserlerde ise "Ebü'l-Abbas" ve *el-Muktedab*'da "Ebû Bekir" olarak zikredilmektedir. Kays kabilesine mensup olan et-Tutaylî,¹³ Tudela şehrinde doğmuştur.¹⁴ Daha sonra erken yaşlarda İşbiliyye'ye göç etmiş ve orada yaşamış olması sebebiyle el-İşbilî diye de anılmaktadır.¹⁵ Gözleri görmediği¹⁶ için "el-A'mâ" diye meşhur olmuştur. et-Tutaylî, kendisinden daha sonraki süreçte Kurtuba'da yaşamış olan Ebû İshak İbrahim b. Muhammed et-Tutaylî isimli şairden ayırt edilmek amacıyla "el-Ekber" lakabıyla da anılmaktadır.¹⁷

2.Hayati ve Kişiliği

Kaynaklarda doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Eserlerde verilen tarihler genel anlamda bir varsayımdan ibarettir. İhsan Abbas onun doğum tarihi olarak 485/1092,¹⁸ Şevki Dayf ise 490/1097 tarihini¹⁹ dillendirmektedir.²⁰ Ayrıca onun Tavâif emirlerine ve Yûsuf b. Tafşin'e (öl.

¹⁰ Ahmed b. Yahya b. Ahmed ed-Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1967), 187.

¹¹ Lisânüddin b. Hatîb, *Ceyşü't-tevşîh*, thk. Hilal Naci (Tunus: Matbaatu'l-Menâr, ts.), 16.

¹² Ahmed b. Muhammed el-Makkari, *Nefhu't-tîb*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sâdir, 1988), 4/321.; Aynı eserin farklı bir bölümünde "Ebû Ca'fer" künyesi de zikredilmektedir. Bk. 2/348.

¹³ İbn Hâkân, şair için "Kurtubî" lakabını kullanmaktadır. Bu durum, şairin Kurtuba'da dikkate değer bir süre geçirdiğini göstermektedir. Bk. İbn Hâkân, *Kalâidu'l-ikyân*, 850.

¹⁴ Şiirlerinde bu şehir ile ilgili herhangi bir bilgiye yer vermemektedir. Bk. el-A'mâ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1989),  .

¹⁵ İbn Saîd, *Râyâtu'l-müberraizîn*, 224.

¹⁶ Şairin görme yetisini ne zaman kaybettiğine dair kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Şiirlerinde bazen renkleri kullandığı görülmektedir. Bu durum, önceden renkleri küçük yaşlarda gördüğüne ve dolayısıyla tanıdığına delalet edebilir. Diğer yandan onun bu kullanımları yoğun edebi bir birikime sahip olduğuna ve eski şiirlerdeki kullanımları devam ettirdiğine dair bir gösterge olarak da kabul edilebilir.

¹⁷ Ebû Bekir el-Kudâi İbnü'l-Ebbâr, *el-Muktedab min kitâbi tuhfe'ti'l-kâdim*, thk. İbrahim el-Ebyârî (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısri, 1989), 80.; et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas,  .

¹⁸ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas,  .

¹⁹ Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî; asru'd-düvel ve'l-imârâti'l-Endelüs* (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 201.

²⁰ Alan araştırmacılarından Abdullah Herame ise kendi çıkarımlarına göre şairin doğum tarihinin 475 olduğunu iddia eder. Bk. Abdülhamid Abdullah Herame, *el-A'mâ et-Tutaylî; hayâtuhü ve edebühü* (Trablus: el-Münşetü'l-Âmme, 1983), 24.

500/1106) herhangi bir şiir söylememiş olması sözü edilen doğum tarihlerinin doğruluğunu ispatlar niteliktedir. Zira şair, Yûsuf'un oğlu Ali'ye birçok medih şiiri nazmetmiştir. Ali'nin yaşadığı yıllar (d. 477/1084- öl. 537/1142) dik-kate alındığında et-Tutaylî'nin ancak bu dönemde şiir söyleyebilecek yaşa geldiği anlaşılabilir. Kaynaklarda 525/1130 yılında öldüğü ifade edilmektedir.²¹

Bu çerçevede onun hakkında bilgi kaynağı olabilecek en önemli eserler olan *ez-Zehîra* ve *el-Kalâid*'de kendisi ile ilgili birkaç secili cümle kullanılmakta ve tatmin edici bilgilere yer verilmemektedir. İbn Bessâm'ın:²² “*Zamanı uzun değildi, süresi kısaydı, genç iken vefat etti.*” ve benzer şekilde İbn Hâkân'ın: “*Meşhur olmuş iken vefat etti, genç yaşta öldü. Zamanı uzun değildi, bulutları yağmurlarını uzun süre dökemedi.*” ifadelerinden hareketle onun kısa bir hayat yaşadığı şeklinde yorumlar yapılmaktadır. Ancak şiirlerindeki bazı ifadeleri bu yorumların doğruluğu hakkında şüpheler uyandırmaktadır:²³

إذا جاوز المرء الثلاثين حجة   فقد جاوز العمر الذي هو أفضل
فإن بلغ الخمسين فهو على شفا   فما بالله يعطل أو يتعالل

“Kişi otuz yılı geçtiğinde, en iyi yıllarını arkada bırakmış olur,

Elli yaşına ulaştığında ise artık ölümün kıyısındadır. Akıl, zaafiyet ve hastalıklara düşer olur.”

Diğer bir beytinde ise günahları ve taşkınlığı bırakma zamanının geldiğine işaret eder:²⁴

ألم يأن لي أن أخلع الغيَّ جانباً   أو لبي به فيما هناك وأعزل

“Artık bu taşkınlıkları bir kenara bırakma zamanım gelmedi mi? Ondakilerden yüz çeviriyorum ve uzaklaşıyorum.”

²¹ es-Safedî, *Nektü'l-himyân*, 110.; Garcia Gomez, 520 yılında öldüğünü ifade eder. Bk. Emilio Garcia Gomez, *eş-Şi'ru'l-Endelüsî*, 61.

²² İbn Bessâm, *ez-Zehîrâ*, 2/728.

²³ el-A'mâ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb (Beyrut: el-Müessesetü'l-Hadîse li'l-Kitâb, 2014), 149.

²⁴ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 149.

Yaşlılıktan söz ettiği başka bir beyti ise şöyledir:²⁵

وهل الشيب إلا الرشدُ جليَّ غوايتي فأصـبـحـتُ لا يخفى على صواب

“Yaşlılık, taşkınlığımı ortaya çıkaran bir süreçten başka nedir ki? Artık doğruları görür oldum.”

Bu ve benzeri beyitlerin onun uzun yaşadığına dair deliller olduğu iddia edilmektedir.²⁶ Bu durum ihtimal dahilinde olsa dahi söz konusu beyitler şairin, erken yaşlarda hayata dair genel çerçevedeki fikirlerini ihtiva eden ifadeleri de olabilir.

Tudela’daki günlerine dair bilgi bulunmayan şair, hayatının çoğunu İşbiliyye’de geçirmiştir. Bu şehirde mutlu olmadığını ifade eden şair, buradan ayrılmak da istemez:²⁷

فبالله ما استوطنتها قانعًا بها ولكنني سيف حواه قراب

“Allah biliyor ki ben burayı hoşnut olarak yurt edinmedim, ancak ben bir kınun sıkıca kavradığı bir kılıç gibiyim.”

Şairin bu beyitte kullandığı “استوطن/yurt edildi” fiili, şairin bu şehre başka bir yerde göç ettiği fikrini güçlendirmektedir.²⁸ Zira kişinin, doğup büyüdüğü bir yer için bu ifadeyi kullanması anlamsızdır.

et-Tutayli başka bir şiirinde ise İşbiliyye’den neden hoşnut olmadığını aslında izah etmektedir:²⁹

نبئت بي حمصُ جادهما كلُّ مُرهم نُهلُ الرُّبى بالشكر أيمان بهمع

ما كنتُ أخشى أن أحلَّ ببلدة بها غصصٌ من أهلها وهي بلقع

وما أخلوني لكن المجد أخلوا وما ضيعوني لكن العلم ضيعوا

²⁵ et-Tutayli, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 42.

²⁶ et-Tutayli, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 11-12.

²⁷ et-Tutayli, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 43.

²⁸ Herame, *el-A'mâ et-Tutayli*, 26.; et-Tutayli, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas, ٥.

²⁹ et-Tutayli, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 108.

"İşbiliyye beni mutsuz ediyor, ki oraya yağmurlar damlalarını ince ince döküp tepeleri doldurarak kendisine cömertlik yapсын,

İçinde insan yığınları olduğu halde ıssız olan bir şehre yerleşmekten çekinmezdim (aşlında),

O insanlar beni değil şan ve şöhreti göz ardı ediyor ve ilmi yok sayıyorlar."

et-Tutaylî, İşbiliyye dışında bir süre Mürsiye'de ve bir müddet de kazanç sağlama amacıyla Kurtuba'da yaşamıştır.³⁰ Özellikle gözlerinin görmemesi sebebiyle depresif bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir.³¹ Şiirlerinde en fazla kullanmayı tercih ettiği tabiat ögesinin "gece", en çok zikrettiği rengin "siyah" olması ve mersiye şiirlerinin sayıca az olmasına rağmen "ölüm" kelimesine çok fazla yer vermesi onun söz konusu yapısının bir sonucu olabilir.³² Onun kötümser ve karamsar durumunu yansıtan bazı beyitleri şöyledir:³³

أما اشتفت منى الأيام في وطني   حتى تضايق فيمأ عن من وطأ
ولا قضت من سواد العين حاجتها   حتى تكز على ما كان في الشعر

"Bilin ki; zaman vatanımda benden intikamını aldı ta ki arzuladığımı söylediğim şeyler için beni zor duruma soktu,

Gözlerimin karalığı onun ihtiyacını gidermemiş olacak ki saçlarımı da ağarttı."

Başka bir şiirinde ise zamana değil kadere sorumluluk yüklemektedir:³⁴

أما الزمان فلا أشكو ولا أذُر   لا يصنع الدهرُ ما لا يصنع القدرُ

³⁰ Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî; el-edeb fi'l-Mağrib ve'l-Endelüs asru'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 1985), 5/161.; et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas, ٤.

³¹ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 200.; et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas, ٥; Şairin kötümser yapısına dair yorumlar için bk. Ziyad Tarık Casim, "Eserü'l-Amâ fi Şi'ri't-Tutaylî: Dirâse Nefsiyye", *Mecelletü Külliyyeti'l-Edêb* 101 (2012), 265-287.

³² Ayrıca bk. Melike Haymer, *Teşkilü Hidâbi's-Şi'ri 'inde et-Tutaylî* (Guelma: 8 Mayıs 1945 Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2017), 121, 128, 234.

³³ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 77.; Depresif içeriğe sahip bir diğer beyit için bk. İbn Bessâm, *ez-Zehîrâ*, 2/751.

³⁴ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 91.

لو أن حظي من دنياي أمتحُّهُ   جاءتُ إليَّ الليالي وهي تعتذر

“Şikayetçi değilim zamandan ve ona bir şey yüklemiyorum. Kaderin yapmadığı bir şeyi zaman yapamaz (ki).

Dünyadan bir payım olsa verilirde bana. Gecelerim oldu ama hep ızdıraplı...”

Şiirlerinde yer yer kendisinden söz eden şair, kendisini vefalı ve cömert biri olarak tavsif etmektedir:³⁵

وَسَمَّحٌ وَلَوْ أَنَّ السَّمَّاحَ ذَرِيعَةٌ   إلى الموت لا حتى أقولُ إلى القَتْلِ

وفيَّ وقد ضاع الوفاءُ وأهْلُهُ   مُصَانَعَةٌ بَيْنَ الْغَوَايِبِ وَالْجَهْلِ

“Cömert biriyim, cömertlik bir ölüm sebebi hatta öldürülme sebebi olsa da,

Vefalı biriyim, her ne kadar vefa ve vefa ehli insanlar yaltaklanma nedeniyle cealet ve bayağılık arasında zayi olsa da.”

Evlilikleri ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmasa da şiirlerinde eşleri ile ilgili bazı işaretler yer almaktadır. Şiirlerinde geçtiğine göre eşlerinin ismi Emine ve Zühre (veya Zehra)’dir. Kendisi ile ilgili yazdığı mersiye'nin işaret ettiği üzere Emine, şair daha genç yaşta iken eşi ölmüş olmalıdır. Nitekim daha sonra Zühre ile evlenmiş ve ondan çocukları olmuştur. Şiirlerinde Zühre ve çocuklarından da söz etmektedir:³⁶

هَبَّتْ تعاتبني زهرا وقد علمت   أن العتاب شجي في القلب أو شجب

“Zühre beni kınıyor, biliyorum ki kınama kalpte keder ve tasa bırakır.”

حولي أفراخ كزغاب القطا   ليلى من هم بهم ساهد

“Çevremde bağirtlak kuşu tüyleri kadar yavrular var, gecelerim onlarla ilgilenmekten dolayı uykusuz.”

³⁵ et-Tutayli, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 166.

³⁶ et-Tutayli, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 49, 71.; Şiirlerinde evlendiği kadınlar dışında “Lezize” isimli birinden de söz etmektedir. Bu kadın, şiirinde anlaşıldığı üzere aşık olduğu birisidir. Bk. İbn Bessâm, *ez-Zehîrâ*, 2/736.

Hayatı ile ilgili bu şekilde kısıtlı bilgiler onun ilmî durumu ve eğitim süreçleri için de söz konusudur. Hangi konularda eğitim aldığı veya hocalarının kimler olduğuna dair mevcut kaynaklarda bilgi bulmak neredeyse mümkün görünmemektedir. Onun ile ilgili verilen bilgilerden güçlü bir zekâyâ ve kavrama gücüne sahip olduğu anlaşılmaktadır.³⁷ Ayrıca şiirlerinin muhtevası incelendiği taktirde onun kültürel durumuna dair bazı tespitlerde bulunulabilir. Nitekim şiirlerinde ayetlerden iktibaslar yapması:³⁸

فَالأَرْضُ مَلْسَاءٌ لَا أُمْتٌ وَلَا عِوَجٌ   كَنَقْطَةٍ مِنْ سَرَابِ القَاعِ لَمْ تَمْرِ

“Yeryüzü dümdüz ve pürüzsüzdür, çukur ve tümsek yoktur. O, ovada hareket etmeyen bir serap noktası gibidir.”

Peygamber kıssalarını örnek olarak kullanması:³⁹

فَتَّأَى قَلَمًا تَلَقَّاهُ إِلَّا مَرْحَبًا   تَلَوْدٌ بِحَقْوَيْهِ كُفُولٌ وَشُبَّانٌ

وَلَيْسَ بِمَوْسَى غَيْرَ أَنِّي رَأَيْتُهُ   وَكَلَّ قَنَاقَةً دُونَ عَلِيَّاهُ نُعْبَانٌ

وَلَا هُوَ نَوْحٌ غَيْرَ أَنِّي رَأَيْتُهُ   وَرَأْفَتُهُ جَوْدِي وَجَدُواهُ طَوْفَانٌ

“Öyle bir genç ki sen onu hep hoş olarak görürsün. Onun yamaçlarına genç ve yaşlı herkes sığır.”

Onda, Musa’da olandan başka bir şey görmüyorum, onun yüceliğinin altında bütün mızraklar yılan olur.

Nuh’ta olandan başkasını da görmüyorum onda. Onun merhameti benim rızkım, cömertliği ise tufan gibidir.”

Mitolojik varlıklara dair göndermeleri:⁴⁰

³⁷ İbn Bessâm, *ez-Zehîrâ*, 2/728.; İbn Hâkân, *Kalâidu'l-ikyân*, 315.

³⁸ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 79.; Tâ-hâ suresi 107. Ayetten iktibas yapmıştır: “Orada hiçbir çukur, hiçbir tümsek göremeyeceksin.” Diğer örnekler için bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 84, 85. 86.

³⁹ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 235-236.

⁴⁰ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 233.; Ayrıca bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 206.

وَكَيْفَ جَاؤُوكَ بِشَمْسِ الضَّمَى   وَاللَّيْلِ فِي أَثَوَابِهِ الْجَوْنِ
جَاؤُوكَ بِالسَّحْرِ وَلَا يَابِلٌ   وَالْمَسْكَ لَا مَنَ أَفْـِـقَ دَارِيـنَ

“Gece onun beyaz elbiselerinin içinde iken sana sabah güneşini nasıl getirdiler?

Sana Babil’den olmayan bir sihir getirdiler ve Dâreyn’den⁴¹ olmayan hoş bir koku.”

Târîhî şahsiyetlerden bahsetmesi:⁴²

إِذَا مُنِلَ الْعَيْنُ فَـِـمَ بِالْمُسْلِمِينَ   فَأَجُودُ مَنَ حَاتِمِ بِـِـالْقَرَى
وَإِنْ أَمَكْنَتْ مِنْهُمْ فِرْصَةٌ   فَأَفْتَكُ مَنَ خَالِدِ بِالْعَدَا

“Müslümanlara zulmetmesi istendiğinde, Hatem’den daha cömert,

Bir fırsat elde ettiklerinde Halid’den daha öldürücüdürler.”

Ek olarak Doğu şehirlerine ve kabilelerine dair vurguları,⁴³ Doğu şiirinden alıntılar yapması,⁴⁴ nahiv ve dinî ilimlerin ıstılahlarına yer vermesi, belâgat konularına işaret etmesi, tarihi olayları zikretmesi,⁴⁵ bazı eski şairlerin isimlerine değinmesi⁴⁶ ve astronomi terimlerinden söz etmesi onun geniş bir kültürel birikime sahip olduğu anlamına gelebilir. Ne yazık ki klasik kaynaklar onun hayatına dair bilgiler vermekten öte hayatının kısalığı, zeki olması ve mahir bir şair olmasına işaret etmekle yetinmişlerdir. Bunun sebebi muhteme-

⁴¹ Dâreyn, Bahreyn’de bulunan bir bölgedir ve en güzel kokulara sahip olması ile ünlüdür. Bâbil ise en önemli sihir şehridir. Ayrıntılı bilgi ve diğer örnekler için bk. Muhammed Avîd Muhammed es-Sâmir, “el-Müsêkafe fî Şî’ri’l-A’ma et-Tutaylî el-Endelüsî”, *Mecelletü’l-Endelüs* 16 (2019) 488-489.

⁴² et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 36.; Ayrıca bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 218.

⁴³ Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 229.

⁴⁴ Ebû Temmâm, Mütenebbî, Ebû Firâs el-Hamdânî gibi özellikle Abbâsî döneminde yaşayan şairlerinden iktibaslar yapmıştır. Bk. es-Sâmir, “el-Müsêkafe fî Şî’ri’l-A’ma et-Tutaylî el-Endelüsî”, 497-499.; Bazı örnekler için bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 45, 59, 66, 190.

⁴⁵ Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 218.

⁴⁶ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 184.

len şairin çağdaşı olan İbn Bessâm ve İbn Hâkân'ın eserlerinde yalnızca bu bilgileri tercih etmeleridir.

et-Tutaylî'nin hayatı ile ilgili dikkat çekici unsurlardan birisi de çağdaşı olan şair Ebû Bekir b. Bakî (ö. 540/1146) ile olan yakın ilişkisidir. İbn Bakî de et-Tutaylî gibi İşbiliyye'de yaşamıştır. Hatta İbn Bessâm, İbn Bakî'nin asıl vatanının Tudela olduğunu ifade eder.⁴⁷ Kaynaklarda ikilinin beraber buldukları meclislerden söz edilmektedir.⁴⁸ İki şair de dönemin en önemli veşşahlarından. et-Tutaylî'nin özellikle İşbiliyye hakkında yaptığı olumsuz yorumları İbn Bakî'nin şiirlerinde de bulmak mümkündür. En fazla medih konusunda şiir nazmeden iki şairin övdükleri bazı kişiler dahi aynıdır. Her iki şairin de karamsar bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Diğer yandan şiirlerinde kullandıkları üslûp, sanatlar ve ifadeler de birbirine benzemektedir.⁴⁹

et-Tutaylî her ne kadar karamsar bir karaktere sahip olsa da dinî duyguları derinden hissettiği söylenebilir. Hem İslâmî unsurlardan sık sık bahsetmesi, hem Allah'ın rızasını kazanmaya vurgular yapması hem de Kur'ân'dan yaptığı fazlaca iktibaslar onun eğilimini ortaya koymaktadır. Onun bu yönelimi şiirlerine açıkça yansımıştır.⁵⁰

عندي رضى بالله لا يعتري ريب ولا يعرود البأس

“Herhangi bir şüphe ve tereddüdün olmadığı şekilde Allah'ın rızasına sahibim.”

Şairin, şaz (erkeklerle yazdığı) gazellerinden birisinde sevgiliye karşı tutkusundan söz ederken onu engelleyen unsurun Allah korkusu olduğunu ifade etmektedir:⁵¹

بني اشتياق وبه مثله لولا اتقاء الله والعمار

إن لم أنازع الهوى والتقى كلاًهما حظه المختار

⁴⁷ İbn Bessâm, *ez-Zehîrâ*, 2/615.

⁴⁸ el-Makkarî, *Nefhu't-tîb*, 3/347.

⁴⁹ İbn Bakî ve şiirleri ile ilgili detaylı bilgi için bk. Muhammed Mecîd es-Saîd, “İbn Bakî el-Kurtubî; hayâtuhü ve şi'ruhü”, *el-Mevrid Mecelle Tüürâsiyye Fasliyye* 1/7 (1978), 125-152.

⁵⁰ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 105.

⁵¹ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 96.

“Benim arzularım var ki o da bir (ay) misalidir, Allah’tan korkum ve utanma olmasaydı...”

Heves ve takva birbiri ile çekiştiğinde; her birini seçen için ikisinden de bir pay vardır.”

3.Şiirleri

et-Tutaylî, kendi döneminde yaşayan şairlerin bir çoğunun aksine arkasında bir divan bırakmıştır. Diğer bazı şiirleri ise edebiyat tarihi kitaplarının içerisinde günümüze intikal etmiştir. Divanı 1963 yılında İhsan Abbas tarafından tahkik edilmiş ve yayımlanmıştır. Daha sonra Muhyiddin Veyb, bu divanda bulunmayan şiir ve risaleleri de ekleyerek tahkikini yapıp 2014 yılında yeniden neşretmiştir. Kaside ve maktuat şeklindeki şiirlerinin toplamı 3016 beyittir.⁵² Divanda bulunan şiir konuları şu şekildedir:⁵³

Şiir Konusu	Sayı
Medih	46
Mersiye	10
Gazel	8
Tasvir	11
Özlem	1
Tebrik	3
Özür	3
Sitem	1
Şikayet	1
Bulmaca	1

⁵² Herame, *el-A'mâ et-Tutaylî*, 179.

⁵³ Tablo için bk. Muhammed Avîd es-Sayir, *et-Tutaylî şâiru'l-Murâbitîn* (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2005), 16. (Bu sayfalar e-kitap sayfa aralığını ifade etmektedir. Basılı nüshada farklılık gösterebilir.)

Endülüs şiiirlerinin geneli kolay ve anlaşılır bir yapıya sahiptir. Lafız seçimleri ile bu eğilimi devam ettirdiği görülen et-Tutaylî, bu açıdan şiiirlerinde hem kadim hem de muhdes metodu mezc etmiştir. Kendisi bu duruma şöyle işaret etmektedir:⁵⁴

قـوـاـفـيـ كـالـشـهـبـ لـكـنـ تـلـكـ   تُـصـَـانُ فـهـبٌ هـذـه أن تـصـاـنا
تُـشـمـمـكـ الـوـرـد والـيـاسـمـين   وَاِنْ كَانَتِ الشَّيْبُوعُ وَالْأَمْهَقَانَا

“Şiirlerim yıldızlar gibidir. Değerleri hiç kaybolmaz ve sen de bunu böyle bil,

Bu şiiirler sana bazen bir gül ve yasemin gibi koku verir, onlar aslında birer yaban teresi ve yavşan otu olsalar da.”

Abdullah Herame'ye göre bu beyitlerdeki “yasemin ve gül” şairin Endülüs medeniyetinden etkilenmesini “yaban teresi ve yavşan otu” ise onun bedevi kültüre dair taşıdığı izleri simgeleyen birer rumuzdur.⁵⁵ Bu beyitlerin gösterdiği bir diğer olgu ise şairin şiiirlerine dair övünmesidir.⁵⁶ Bu durum başka şiiirlerinde de öne çıkmaktadır:⁵⁷

إـلـيـكـ القـوـاـفـي كـالـنـجـوم زواهـرا   بـمـالـك فـيـهـا مـن جـهـاد و مـن جـهـد
فـمـا يـتـعـاطـى تـلـك بـعـدك مـا جـد   و مـا يـتـعـاطـى هـذـه شـاعـر بـعـدي

“Buyur! İşte sana parlak yıldızlar gibi şiiirlerim. İçerisinde senin cihadın ve çabalarının var.

Senden sonra saygıya layık kim olabilir! ve benden sonra böyle bir şair?”

Birçok medih şiiiri bulunan şair, bunları genellikle rızık edinme amacıyla nazmetmiştir. Ancak şiiirlerinde bu durumun aksini savunduğu da görülmektedir. Eşi Zühre ondan kazanç temin etmesini istediğinde o şöyle cevap vermiştir:⁵⁸

⁵⁴ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 211.

⁵⁵ Herame, *el-A'mâ et-Tutaylî*, 246.

⁵⁶ Şair, başka bir şiiirinde ise iffeti ve faziletleri ile övünmektedir. Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 165-166.

⁵⁷ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 62.

⁵⁸ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 49.

فِي أَرْمَةِ ضَاعَ فِي أَثْنَاهَا الْأَدَبُ

فَقَلْتُ كُفِّي فَمَا تُغْنِي مَقَارِعِي

“Ben yeter bırak dedim. Ancak o beni edebiyatın zayi olduğu bir sıkıntının içerisine atmaya zorlamaktan vazgeçmiyor.”

Şairin bazı medih şiirlerini sadece övgüye ayırdığı bazılarında ise farklı konularla medihi mezcettiği ifade edilebilir. Bu kasidelerinde medih konusuna bazen doğrudan giriş yaparken⁵⁹ bazılarının giriş kısmında nesib,⁶⁰ atlâl⁶¹ ve hikmetli ifadeler⁶² kullanmayı veya kadim şiir geleneğini takip ederek memduha ulaşma konusunda yaşadığı sıkıntılara yer vermeyi tercih ettiği görülmektedir.⁶³ Ayrıca şair, övdüğü kişinin duygularını yönlendirebilmek adına bazen ailesinden ve aile fertleri ile yaşadığı sıkıntılardan da söz ederek

⁵⁹ Bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 222.; Ali b. Yûsuf'u övdüğü bu kasidesine herhangi bir giriş eklememiş ve doğrudan Ali'yi övmeye başlamıştır. Bu kasidesinde özellikle Ali'nin dinî ilkelere olan hassasiyetine vurgu yapmaktadır.; Ayrıca dönemin komutanlarından Ahmed b. Ebî Abdilmelik'i övdüğü kasidesine de doğrudan giriş yapmıştır. Muhtemelen övdüğü kişinin sürekli savaşlarda olması, şiirin hızlı bir şekilde sunulmasını gerektirmiştir. Bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 59.

⁶⁰ Şair, on tane medih kasidesinin giriş kısmında nesib kullanmayı tercih etmiştir. Bu nesib kısımlarında, sevgiliden ayrı olduğu için yaşadığı elemeleri, sevgiliye karşı duyduğu özlemi, sevgilinin ruhî ve fizikî niteliklerini ele almıştır. Örnek için bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 249.; Şair, kadî İbn Hamdîn'i övdüğü bu kasidesine nesib ile başlamayı tercih etmiştir. Zira el-Makkarî'nin naklettiğine göre İbn Hamdîn, şairlerin medih kasidesine doğrudan giriş yapmalarından hoşlanmazdı. Bk. el-Makkarî, *Nefhu't-tîb*, 3/538.; Ayrıca iki kasidesine uykusunda gördüğü sevgilinin hayalini anlatarak başlamaktadır. Bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 38, 257.

⁶¹ Örnekler için bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 48, 188.; Bu şiirlerinin girişinde Câhiliyye şairlerinin yaptığı gibi atlâl karşısında durup sevgilinin ayrılmış olduğundan ve sevgilinin diyarının durumundan söz eder. Ancak daha sonraki kısımda o farklı olarak çöl yerine bölgenin etkisi ile bazı tabiat unsurlarını tasvir eder ve bazı hikmetli ifadelere yer verir. Dolayısıyla onun eski metot ile yeni metodu mezcettiği ifade edilmektedir. Ayrıca bk. Haymer, *Teşkilî Hidâbi's-Şi'rî*, 56.

⁶² Medih kasidelerinin ikisinin ilk kısmına felsefî bir giriş eklemiştir. Bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 149, 231.; Ayrıca bir arkadaşına yazdığı sitemkâr kasidesine de felsefî ifadelerle başlamıştır. Bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 104.

⁶³ Örnek için bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 76.

medih şiirine başlamaktadır.⁶⁴ et-Tutaylî'nin medihlerinde muhtemelen en dikkat çekici unsur hayata karşı olumsuz bakış açısını ve ümitsizliğini hissettiren şikayet içerikli girişlerdir.⁶⁵

Şair, birçok yönetici, kadı, âlim ve zengini medih şiirlerine konu edinmiştir. Bu kişilerin en önemlisi kendisi için üç kaside nazmettiği Murâbit hükümdarı Ali b. Yûsuf'tur. Ayrıca emir Ebû Bekir, emir İbrahim b. Yûsuf b. Tafşin, Havva binti Tafşin, emir Ebû Yahya,⁶⁶ vezir ve fakih Ebü'l-'Alâ' b. Zühr,⁶⁷ vezir Mâlik b. Vehb, Kazablanka valisi Ebü'l-Abbâs, kadı Ebü'l-Hasan b. Aşere, kendisi için yedi⁶⁸ kaside nazmettiği Kurtuba kadısı Ebü'l-Kâsım b. Hamdîn,⁶⁹ kadı Ömer b. el-Hasan el-Hevzenî,⁷⁰ Muhammed b. İsa el-Hadramî,⁷¹ Ebü'l-Hasan b. Beyya` gibi dönemin önemli isimlerine övgü şiirleri nazmetmiştir. Medih şiirlerinde genel anlamda cömertlik,⁷² cesaret ve kahramanlık,⁷³ adalet,⁷⁴ ilim sahibi⁷⁵ ve güzel yüzlü olmak gibi yaygın olarak kullanılan niteliklere yer vermiştir. Yanı sıra bu kişilerin devlete yaptıkları hizmetlere de vurgular yapmıştır. Şairin yaşadığı dönemde hakimiyet süren Murâbitlar devletinin siyâsî yapısı sonucunda dönemin şairlerinin devletin

⁶⁴ Bu durumun en güzel örneği emir Ebû Yahya'yı övdüğü kasidesidir. Bu kasidesinde annesinden, çocuğundan ve ona sıkıntı veren eşinden söz etmektedir. Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 235.

⁶⁵ Şairin bu kısımlarda insanlardan, zamandan ve yaşlılıktan şikayet ettiği görülmektedir. Örnekler için bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 42, 76, 91, 181.

⁶⁶ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 137, 235.

⁶⁷ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 76, 84, 87.

⁶⁸ Murâbit hükümdarına üç, bir kadıya ise yedi tane medih kasidesi nazmetmiş olması bu dönem Endülüslü şairler ile Murâbit yöneticileri arasındaki ilişkinin zayıflığını gösterir niteliktedir.

⁶⁹ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 113.

⁷⁰ Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 143.

⁷¹ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 63, 80.

⁷² Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 49, 80, 144.

⁷³ Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 138, 158.; Şiirlerinde "kılıç" kelimesini çok fazla kullandığı görülmektedir. Bu durum onun kahramanlık ve cesarete verdiği önemi göstermektedir.

⁷⁴ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 114.; Âdil olma sıfatına vurgu yaparak övdüğü kişilerin İbn Hamdîn gibi kadılık görevini yürütüyor olduğunu belirtmek gerekir. Bu durum, şairin hangi durumda hangi şiiri nazmedeceğini bildiğini göstermektedir.

⁷⁵ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 118.

üst yöneticileri ile aralarına mesafeler girdiği ve yerel yöneticilerin övgü şiirlerinde daha tercih edilir olduğu unutulmamalıdır.⁷⁶ Medih şiirlerinde bulut, yağmur, rüzgar, deniz, aslan, dağ ve yıldız gibi kadim şiirde kullanılan müşebbeh bihleri kullanmaya devam etmiştir.

Medih şiirlerinde kadim şairler gibi sert ve güçlü lafızlar kullanmaya özen göstermektedir. Medihlerinde muhatabı ile arasında mesafeler vardır ve muhatabının karşısında kendisini tam anlamıyla bir boyun eğme ve itaat durumunda tasvir etmektedir:⁷⁷

وهمل أنا إلا الروض حياءك عرفه   وقد باكرته من نذاك سحاب
وهمل أنا إلا عبد أنعمك التبي   هيى الأري إذ كل الموارد صاب

“Ben sadece kokusu ile seni selamlayan ve ilk senin bulutlarının yağmur yağdığı bir bahçeyim,

Ben senin nimetlerinin kuluyum. O nimetler ki bütün her şeyi ile fayda sağlayan yağmurlardır.”

Şairin, medih şiirlerinde dinî unsurları kullandığı ve memduhu ile dinî şahsiyetler arasında bağlantılar kurduğu görülmektedir. Ali b. Yûsuf’u övdüğü bir kasidesindeki ifadeleri şöyledir:⁷⁸

وأستوتك الرسـول وإن يشكـوكوا   فعند جهينة الخبـرة الـيقـين
ثناها عـن ثقيـف والعـوالي   هم لـجـب ودونهم رنـين

“Onlar şüphe etse de senin örneğin Allah’ın Resûlü’dür, Cüheyne bilir bunun gerçeğini,

Onun atlılarını da Sakif ve AVALİ’den çevirmişlerdi,⁷⁹ onların içinde de gürültü ve kargaşa vardı.”

⁷⁶ Detaylı bilgi için bk. Ebuzer Sarp, “Endülüs Şiirinde Medih -Murâbitlar ve Muvahhidler Dönemi”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 31/1 (2020), 90-93.

⁷⁷ et-Tutayli, *Dîvân*, thk. Muhyiddin Veyb, 45.; Başka bir örnek için bk. 67-68.; Şair, bir şiirinde bu durumun aksini savunmakta ve memduhunun karşısında izzetini koruduğuna vurgu yapmaktadır. Bk. et-Tutayli, *Dîvân*, thk. Muhyiddin Veyb, 112.

⁷⁸ et-Tutayli, *Dîvân*, thk. Muhyiddin Veyb, 218.

Şair medihlerinde, muhatabını hoşnut edecek anlamların yanı sıra etkileyici lafızlara ve üslûba da önem vermiştir. Emir İbrahim için nazmettiği kasidede tekrarlar yoluyla dâhilî bir musiki oluşturmaya çalıştığı görülmektedir:⁸⁰

قَلْبُ الْقَلْبِ رَابِطُ الْجَاشِ زَحْمُ   الصَّذْرُ وَايَ الذِّكَاءِ مَاضِي الْعَزِيمِ

“İleri görüşlü, korkusuz, cömert ve merhametli, keskin zekalı, kesin kararlı...”

Bu duruma bir diğer örnek ise Havva’yı övdüğü şiiirden verilebilir:⁸¹

دُنْيَا وَلَا تَرْفُ، دِينٌ وَلَا قَشْفُ   مَلِكٌ وَلَا سَرْفٌ دَرْكٌ وَلَا طَلْبُ

“Dünyadır rahatlık değil, dindir sıkıntı değil, servettir israf değil, cömertliktir rica değil.”

et-Tutaylî’nin medih şiirlerinde kahramanlık temasına vurgular yapıyor olması, şiirlerine dönemindeki bazı savaşların tasvirinin girmesine yol açmıştır. Ukallîş (Uclés) savaşından bahsettiği şu şiiri bu duruma örnek olarak verilebilir:⁸²

سَلِيَ الرُّومَ فِي أَقْلَيْشَ يَوْمَ تَجَايَشُوا   أَلِمُّ يَعْلُمُوا أَنْ الْفِرَائِسَ لِلْأَسَدِ
تَبَارَؤًا إِلَى تَلِكِ الْحُتُوفِ فَسَلُّهُمْ   أَمَا كَانَ عَنْهُمْ مِنْ مَحِيصٍ وَلَا بَدِ

“Rumlara Ukallîş’te savaşmak için toplandıkları günü sor, avların aslanlar için olduğunu bilmiyorlar mıydı?”

Ki bu şekilde ölmek için yarıştılar, ve sor onlara bu ölümden herhangi bir kaçış ve kurtuluş bulamadılar mı?”

Medih kasidelerinin son kısmında şiirini, övdüğü kişiye hediye ettiğine dair ifadelerin yanı sıra muhatabına teşekkür ve dua ettiği de görülmektedir.

⁷⁹ Şair bu ifadeler ile Ali b. Yûsuf’un Tuleytula’ya yaptığı fetih girişimini ve uğradığı başarısızlığı Hz. Peygamber’in Tâif seferine benzetiyor. Beyitteki yer isimleri ise Tâif ile Mekke arasındaki köylerin isimleridir. Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 218 dipnotu.

⁸⁰ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 186.

⁸¹ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 49.

⁸² et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 61.

Divanında gazel temasına sahip bazı şiirleri bulunmaktadır.⁸³ Özellikle sevgilisi Lezize için nazmettiği kasidesi en önemli şiirlerinden birisidir. Şiirde duygusal yoğunluk derinden hissedilmektedir. Lezize'nin ailesinin engellemeleri sonucu bu aşkta başarısız olduğu görülen şair, kasidesine şikayet ve sitem dolu beyitleri eklemiştir. Bunun dışında medih kasidelerinin giriş kısmına eklediği gazel içerikli beyitleri de bulunmaktadır.⁸⁴ Ancak bu kısımlarda zorlamalar hissedilir ve gerçek duyguları yansıtmaktan uzaktır. Gazellerinde genel anlamda ruhî özelliklere yer vermesine karşın bazı gazellerinin fizikî unsurlara hasredildiği ifade edilebilir. Bilhassa sevgilinin gözlerine yaptığı vurgular dikkat çekmektedir:⁸⁵

ومكحولة بالسَّحْرِ تَرْتُؤُ بِمَقْلَةٍ   يَوْدُ الدُّجَى لَوْنَابِ فَمَاعِنِ الْكُحْلِ

“Sihir ile sürmelenmiş öyle bir gözle bakar ki karanlık o sürmenin yerinde olmak için iç geçirir.”

نَفَّثْتُ مَقْلَتَكَ فِي عُقَدِ السَّحْرِ   رِفْلَمِ أَنْفِغِ بِنَفْثِ الرِّاقِي

“Gözlerin büyü düşümlerine üflüyor. Öyle ki artık büyücülerin nefesleri bana kâr etmiyor.”

Sevgilinin sesi de şair için önemli unsurlardan birisidir. Bir beytinde sevgilinin sesini tasvir ederken aşırıya kaçtığı görülmektedir:⁸⁶

عَنَّتْ فَاوَأَنْ مَيِّتًا كَانَ يَسْمَعُهَا   لِعَادِ حَيًّا كَأَنْ لَمْ يَرِدْ يَوْمَ زَدِي

“Öyle bir konuştu ki... Ölü, duysa bu sesi, sanki hiç ölmemiş gibi canlanır.”

Sevgiliyi tasvir ettiği ve tabiat tasvirini gazel ile mezcettiği bazı beyitlerinde ise ona ulaşmanın imkansızlığına değinir:⁸⁷

⁸³ Müstakil olarak gazel konusuna has olarak nazmettiği şiirlerinin boyutu genel anlamda kısadır. Bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 54, 95, 107, 116, 165, 251, 263, 264.

⁸⁴ İbrahim b. Yûsuf'u övmek için nazmettiği kaside bu duruma örnektir. Bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 158.; Ayrıca bk. 48, 113.

⁸⁵ et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 165, 113.

⁸⁶ et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 265.

⁸⁷ et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 116.

وَالخَدُّ مِنْ شَفَقِ وَالغَرُّ مِنْ فَلَاقِ   تَنَوَّجْتُ بِالدَجَى فَالْشُّعْرُ مِنْ عَسَقِي
 وراءِ ذاكِ وَلِوِ حَاولتُ لِمِمْ أَطُوقِ   أَلْهُو بِمِمْسِكِ شَذاها لا أَحَاولُ ما
 رَوْضًا شَممتُ بِهِ طيبًا وَلِمِمْ أَذُقِ   فَبِتِ أَحسبُ أَني قَدِ طَرقتُ بِها

“Karanlık tacımı takmış, saçları gece, yanağı şafak, ağzı tan renginde,

Onun misk kokusuna tutuldum. Ancak bunun ötesine geçemiyorum, bunun için çalışsam da takatim yetmiyor,

Onun bahçesine varıp güzel kokusunu koklamayı düşünerek geceledim, ama yapamadım.”

Bazı gazellerinde sevgiliye ulaşmaya dair ifadelerinde aşırıya gittiği görülmektedir:⁸⁸

لِمِمْ يَنْلُ مُلْكِ فَارِسٍ وَالرُّومِ   مَا يُبَالِي مِنْ باتِ يَلْهُو بِهِ إِنْ
 بَ عَلَي صَاحِبِ خَدِّهِ المَرَقُومِ   قُمْتُ أَسْقِيهِ مِنْ لَمَى نَغْرِهِ وَالْعَدُّ

“Gecesini onunla eğlenerek geçiren kişi, Rum ve Fars krallıklarını elde edip etmemeyi umursamaz,

Kalkıp onu koyu renkli dudaklarından ve al al olmuş yanağından onu suladım.”

Sevgili ile geçirdiği geceyi tasvir ettiği beyitleri onun hissî gazellerine bir örnektir:⁸⁹

هَلْ تَذَكِّرِينَ لِيالِيًا بِئْتَاهَا   لا أَنْتِ باخْلَعةٌ ولا أَنَا أُمَّتُغُ

“Hatırlar mısın geçirdiğimiz o geceleri? Sen cimri değildin ben engellenen.”

Şiirlerinde işlediği temalardan birisi şarap tasviridir. Şarap tasvirini müstakil bir konu olarak değil diğer konularla birlikte iç içe kullanmıştır.⁹⁰ Şarap

⁸⁸ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 185.; Bu gazelinde tasvir ettiği sevgili erkektir. Dolayısıyla şairin afif gazel çizgisinin ötesinde hissî ve şaz gazelle de ilgilendiği anlaşılmaktadır. Sevgilinin fiziğini konu alan hissî gazellerin divanında yeterine yer almamasının sebebinin onun afif gazel yönelimi olmadığı görülmektedir.

⁸⁹ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 106.

meclisinden, şarabın etkisinden ve şarap sunanlardan söz etmekle birlikte o şarap içmediğini ifade etmektedir:⁹¹

هي الشيء أطربه ولا علم لي به   سوى أنني لا أمتري إنها بسلى

“Övdüğüm bu şeye (şarap) dair bende bir bilgi yok. Sadece haramlığından şüphe etmiyorum .”

Mersiye, şairin divanındaki temel konulardan biridir. Mersiyelerine felsefi bir giriş ile başlayarak⁹² hayat-ölüm ilişkisine, dünyanın geçiciliğine dair bazı genel ifadeler kullanarak öğütlere yer verir.⁹³ Bu ifadeler mersiyelerine bir tür zühd şiiri içeriği kazandırmıştır:⁹⁴

لَا عَيْنَ بَيِّنَةٍ مِنَ الدُّنْيَا وَلَا أَتْرَا   فَكَيْفَ تَسْمَعُ إِنْ دُكَّتْ وَكَيْفَ تَرَى
أعدّ زادك من قولٍ ومن عملي   إن المقام إذا طال اقتضى السُّفْرَا

“Dünyadan geriye ne bir göz kalacak ne bir iz! Dünya yerle bir olduğunda neyi görüp neyi duyabilirsin ki?

Söz ve amel azıklarını hazırla. Her ne kadar çok kalınsa da yolculuk günü elbet gelecek.”

Daha sonra ölen kişinin bıraktığı boşluğa dair hüznüne vurgu yaparak onun faziletlerine, üstünlüklerine ve dinî tutumuna dair⁹⁵ bilgiler verip övgülerini sıralar. Bu durum özellikle eşi Emine için nazmettiği mersiyesinde açıkça görülmektedir. Bu mersiyesi, şüphesiz en fazla duygu yoğunluğunu hisset-

⁹⁰ Mesela İbrahim b. Yûsuf'u övmek için nazmettiği kasidesi bu duruma bir örnektir. Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 184.

⁹¹ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 134.

⁹² Bazı mersiyelerine herhangi bir giriş eklemeyen doğrudan giriş yapmıştır.

⁹³ Bazı araştırmacılar, şairin bu şekilde hayat ve ölüm üzerine beyitlere yer vermesini onun yüksek dinî ve İslâmî bir hassasiyete sahip olduğu şeklinde yorumlamaktadırlar. Ancak ifade etmek gerekir ki şiir tarihi boyunca mersiyelerin genel karakteri bu şekildedir. Bk. Haymer, *Teşkilü Hidâbi's-Şi'ri*, 45.; Aynı yazar, şairin divanında bulunan hissî gazel içeriğine sahip şiirlerindeki ifadelerin birer hayal ürünü olduğunu ve gerçek hayatta bu tür durumları yaşamadığını iddia etmektedir. Bk. 83.

⁹⁴ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 72.

⁹⁵ Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 98.

tirdiği kasidesidir. Bu kasidesine nispetle diğer mersiyelerinin çok yüzeysel ve zorlama olduğu ifade edilebilir. Bu kasidesinde “özlem, pişmanlık ve temenni” ifade eden “لَيْتَ – لَوْ – إِنْ” edatlarını ve “şaşkınlık” belirten “مَا – أ – كَيْفَ” soru edatlarını çokça kullandığı görülmektedir. Şairin genel anlamda eşinin ölümünü kabul etmekte çok zorlandığı ve çaresizlik içerisinde kaldığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Elli dört beyitlik uzun kasidenin bazı beyitleri şu şekildedir:⁹⁶

رَزَيْتُكَ أَخْلَى مِنْ شَبَابِي وَمِنْ وَفْرِي	أَمَّنَ أَنْ أَجْزَعُ عَلَيْكَ فِإِنِّي
بَيْنِكَ لَوْ أَنِّي أَخَذْتُ لَهُ حِزْرِي	أَمَّنَ لَا وَاللَّهِ مَا زَلْتُ مُوْفِيًّا
لِشَخْصِكَ فِي قَلْبِي وَإِنْ كَانَ فِي الْقَبْرِ	فَلَا تَبْعِدِي إِنَّ الصَّبَابَةَ خَطَاةٌ

“Ey Emine! Senden dolayı gam içindeyim. Çünkü ben senin kaybınla gençliğimin ve elimdekilerin en güzelini kaybettim.

Ey Emine! Allah'a yemin olsun ki ben hâlâ seninle avunuyorum. Keşke kendimi buna hazırlayabilmiş olsaydım!

Ölme ne olur! Kalbimdeki aşkı yalnız senin içindir. Artık kabirde olsan bile...”

Mersiyelerinin son kısmını ise taziye, kalanlara sabır ve metanet dilemeye ayırmıştır. Bazı mersiyelerine ise dua eklemeyi tercih etmiştir. Mersiyelerinde kişileştirmelere yer vermiş ve bu amaç için tabiatı kullanmıştır. Bazen bahçelerin ölen kişi için ağladığı bazen de yıldızların üzüntüden gizlendikleri görülmektedir.⁹⁷

Şairin, ihvaniyyât genel başlığı altında sınıflandırılabilir dört şiiri bulunmaktadır. Bunlardan ikisi tebrik,⁹⁸ biri sitem⁹⁹ ve bir diğeri de özür dileme¹⁰⁰ muhtevasına sahiptir.

et-Tutaylî'nin, görme yetisine sahip olmamasına rağmen kadın, hayvan, bulut, deniz, çöl, hamam ve bahçe gibi görme duyusu ile bilinebilecek birçok

⁹⁶ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 99-100.

⁹⁷ Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 244-245.

⁹⁸ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 63, 160.

⁹⁹ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 104.

¹⁰⁰ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 146.

varlığı tasvir ettiği görülmektedir. Ancak bu tasvirlerin çok fazla olmadığını ve bu şiirlerin diğer konularla iç içe olduğunu belirtmek gerekir.¹⁰¹ Şairin tek müstakil tasvir şiiri bulutla ilgili olan kısa bir şiirdir.¹⁰² Diğer yandan bu tasvirler, onun sahip olduğu edebî hafızanın ve birikimin bir sonucudur. Zira tasvir ettiği varlıklar ile şairin bir etkileşiminin olmadığı ve tasvirlerin yalnızca hayalî olarak kaldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu tasvirlerin somut olmadığı ifade edilebilir.¹⁰³ Mesela deniz ve gemi ile ilgili tasvirinde Endülüslülerin zihninde yer alan genel olumsuzluklara değinmekle yetinir:¹⁰⁴

مؤف على النفس مستوفٍ حشاشتها   يصوّر الموتَ فيها كـلَّ تصوير
قل ما بدالك إلا في غواربه   تسمو بملئ عيون مثلها صور

“Nefse hakim oluyor, son nefesini verdiriyor (sanki). Nefiste her türlü ölümü tasvir ediyor.

De ki: Senin yalnızca bu koca dalgaların üzerinde gözü dolduran resimlerin var.”

Veya çöl ve serap ile ilgili tasvirinde yine çok bilinen ifadelere yer vermektedir:¹⁰⁵

وقد لمع السرابُ فقلت ماءً   وجمال الضرب فيه فقلت نون

“Serap parlayınca sen ‘işte su!’ dedin. Kertenkele oralarda dolaşınca sen ‘balık’ zannettin.”

Şair ayrıca tabiat unsurlarını bazı teşbihlerinde kullanmıştır. Bu teşbihlerin de eskiden beri şiirlerde kullanılan klasik teşbih olduğunu ifade etmek gerekir.¹⁰⁶

¹⁰¹ Güzel yüzlü bir genci tasvir ettiği ve tabiat öğelerini kullandığı beyitleri için bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 261.

¹⁰² Şairin, bu şiirinde yoğun kişileştirmelere yer verdiği görülmektedir. Bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 66.

¹⁰³ et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas, ٣.

¹⁰⁴ et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 85.

¹⁰⁵ et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 223.

¹⁰⁶ Mesela, şairin şimşegın parlaması ile kandil arasında kurduğu teşbih ilişkisini Buhtûrî’de de bulmak mümkündür. Bk. et-Tutaylı, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 134.; Bk. el-Buhtûrî,

Şairin divanında hiciv konusunda bir şiiri bulunmamaktadır.¹⁰⁷ Şiirlerinin genelinin medih ve övgü eksenli mersiyelerden oluştuğu düşünüldüğünde şairin hiciv içerikli bir şiir nazmetmemiş olması tabii bir durumdur. Ayrıca hayatı genel anlamda sıkıntılarla geçmiş bir şairin, muhatabını mutsuz edici ifadelerden uzak durması da anlaşılır bir tutumdur.¹⁰⁸

4.Müveşşahları

Kaynaklarda et-Tutaylî'nin veşşah olma yönü şairliğinden daha fazla ön çıkarılmıştır.¹⁰⁹ Endülüs'ün en önemli veşşahlarından birisi olduğu konusunda şüphe götürmeyecek bir şekilde ittifak vardır. et-Tutaylî ile birlikte zikredilen diğer veşşah ise onun arkadaşı Yahya b. Bakî'dir. Klasik ve modern birçok kaynak onun müveşşah konusundaki üstün yeteneğini vurgulamaktadır. Nitekim İbn Haldûn onun, veşşahların öncülerinden olduğunu vurgularken¹¹⁰ İbnü'l-Hatîb müveşşahlarının yapısına dair övgülerine yer verir.¹¹¹ İhsan Abbas, müveşşahları değerlendirme konusunda kesin ölçütler olmamasına karşın şairin müveşşahlarının yapı, muhteva ve harce özellikleri açısından çok çeşitli olduğunu ve bu durumun, onun üstün yeteneğini gösterdiğini ifade etmektedir.¹¹²

Dîvân, thk. Hasan Kâmil es-Sayrafi (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 179.; Şairin kullandığı teşbih, istiare ve mecaz üslupları hakkında bilgi almak için bk. Mücbil Aziz Casim, "Tavzifu't-Tabîa fi Binâi's-Sûreti'l-Beyâniyye fi'ş-Şi'ri'l-A'mâ et-Tutaylî", *Mecelletü'l-Lügati'l-Arabîyyeti ve Âdâbihâ* 1/15 (2017), 247-266.

¹⁰⁷ Şikayet amacıyla yazılmış olan dîvânındaki ilk şiirinin içeriğinde hiciv öğelerinin bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 35-36.; Ayrıca el-Hevzenî'ye tebrik amaçlı yazdığı şiirinin birkaç beytinde İsbiliyye kadısı İbn Manzûr'a hiciv içerikli ifadeler kullandığı görülür. Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 161.; Detaylı bilgi için bk. es-Sayir, *et-Tutaylî şâiru'l-Murâbitîn*, 99-101.

¹⁰⁸ Alan araştırmacılarından Nehle Abdulkerîm, et-Tutaylî'nin "sert bir hiciv şairi olduğunu ve insanların ondan korktuğunu" ifade etmektedir. Belirtmek gerekir ki yazar, şair ile dönemin meşhur hiciv şairlerinden el-A'mâ el-Mahzûmî (ö. 540/1146'dan sonra)'yi karıştırmıştır. Bk. Nehle Abdulkerîm el-Hirtânî, *Mu'cemu's-suarâi ve'l-küttâbi ve'l-müteressilîn fi asri'l-Murâbitîn* (Amman: Dâru'l-Beşîr, 1992), 15.

¹⁰⁹ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas, 4.

¹¹⁰ Abdurrahman İbn Haldûn, *Mukaddime*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş (Dımaşk: Dâru'l-Belhî, 2004), 2/426.

¹¹¹ Lisânüddin b. Hatîb, *Ceyşu't-Tevşih*, thk. Hilal Naci (Tunus: Matbaatu'l-Menâr, ts.), 16.

¹¹² et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas, 4.

Kaynaklarda onun otuz müveşşahı bulunmaktadır.¹¹³ Bunların sekiz tanesinin ona nispeti konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Herame'nin tespitlerine göre bunların üç tanesi İbn Bakî'ye ait olmasına rağmen diğer beş tanesi et-Tutaylî'ye ait olmalıdır.¹¹⁴

Genel anlamda veşşahların tercih ettiği gazel, tabiat tasviri, şarap tasviri, medih ve mücun konularını et-Tutaylî'nin de tercih ettiği görülmektedir. Eğlence odaklı nazmedilen müveşşahların hüznün ve mutsuzluk ihtiva eden mer-siye gibi konulardan uzak kaldığı anlaşılmaktadır. Müveşşah üzerine kaleme alınan kaynaklar incelendiğinde bu gibi içeriklere sahip yalnızca birkaç müveşşaha rastlanılmaktadır. Bu durum, şiirin doğası ile ilgilidir.

et-Tutaylî'nin en fazla müveşşah nazmettiği konu gazeldir. Ancak herhangi bir konuda nazmedilmiş olsa da müveşşahların diğer konularla daima iç içe olduğu unutulmamalıdır. et-Tutaylî'nin gazel müveşşahlarında yoğun bir tutku hissedilmektedir. Ulaşılması zor bir sevgiliye¹¹⁵ seslenen et-Tutaylî, sevgiliyi yüceltirken kendini zelil görmektedir. Kınayıcı ve gözetleyici karakterlere de müveşşahlarında yer verir. Yer yer sevgilinin fiziki özelliklerine de değinen şair, bazen mücun ifadeleri kullanmaktadır. Bazı müveşşahlarını ise şiirlerinde çok tercih etmediği erkek sevgililer için nazmetmiştir. Gazellerinde uzun boy, ince vücut, siyah ve sihirli büyük gözler, buğulu ve keskin bakışlar, dolunay gibi yuvarlak ve çiçekler gibi beyaz bir yüz, inci dişler, simsiyah saçlar, yoğun kaşlar, koyu renkli dudaklar, yumuşak ve gül renkli yanaklar ve yavaş yürüyüşe sahip bir sevgiliyi tasvir eder.¹¹⁶

Medih müveşşahlarının genel anlamda gazel ile iç içe olduğu görülmektedir. Gazel ile başladığı müveşşahlarına medih ile devam edip çoğunlukla gazel ile bitirir. Gazel ile başlamadığı medih müveşşahları nadirdir. Medih müveşşahlarının girişlerine eklediği bu gazellerde zorlamalar hissedilir. Şiirlerinde övdüğü kişiler ile müveşşahlarında övdüğü kişilerin farklı olması dik-

¹¹³ Abbas, bu sayınının 22 olduğunu ifade etmektedir. Bk. et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. İhsan Abbas, ٢.

¹¹⁴ Herame, *el-A'mâ et-Tutaylî*, 290-295.

¹¹⁵ Müveşşahlarında bazı sevgili isimleri zikreder; Ümmü'l-Alâ, Abdulmelik, Amr, Abdulazîz, Ahmed.

¹¹⁶ es-Sayir, *et-Tutaylî şâiru'l-Murâbitîn*, 111-128. (Bu sayfalar e-kitap sayfa aralığını ifade etmektedir. Basılı nüshada farklılık gösterebilir.)

kat çekicidir. Bu müveşşahlarda dinî unsurlara yer vermeyen şair,¹¹⁷ peygamber kıssalarından da faydalanmayı tercih etmez. Şiirlerinde ise bu durumun aksi söz konusudur. Müveşşahları mübalağa yönünden daha dengelidir. Övdüğü kişiler ile arasında çok yakın bir ilişki olduğu görülür. Medihlerinde cömertlik, cesaret, adalet, makam yüceliği, merhamet, yüz güzelliği, utanma ve asil soy gibi niteliklere vurgu yapmaktadır. Bazı medih müveşşahlarını kazanç amacıyla nazmettiğini açıkça ifade etmektedir.¹¹⁸

Şarap tasvirine dair birçok müveşşahu bulunmaktadır. Bu müveşşahların da müstakil bir konu olarak nazmedilmediğini ifade etmek gerekir. Bu müveşşahlarında şarabı tasvir eder, şarabın isimlerinden, sıfatlarından, renginden ve şarap meclisi ortamlarından bahseder, içilen mekanlardan söz eder ve sakiler ile içki arkadaşlarına değinir. Bu müveşşahların bazılarında tabiat tasviri ile şarap tasvirlerinin mezcedildiği görülmektedir. Tabiat tasviri yaptığı müveşşahlarında bahçe, çiçekler, çiçeklerin kokusu, sular gibi medeniyet unsurlarından söz eder.

et-Tutaylî'nin, müveşşahların harcelerinde fasih, ammice ve yabancı ifadeler kullandığı söylenebilir. Harceleri bir kadının dilinden ifade etme geleneğine çok fazla bağlı kalmadığı da belirtilmelidir.

et-Tutaylî'nin, kaynaklarda iki risalesinden söz edilmektedir.¹¹⁹ Birincisi sitem içerikli diğeri ise daha çok dostluk ve medih muhtevasına sahiptir. Bu risalelerin dönemin bir geleneği olarak seci sanatları ile dolu olduğu ifade edilebilir.

¹¹⁷ Bazı çalışmalarda şairin, müveşşahlarda Kur'an'dan iktibaslar yaptığını gösterebilmek adına bazı örnekler verilmiştir. Ancak bu örnekler incelendiğinde ayetlerden yalnızca bir kelime kullanıldığı görülmektedir. Yalnızca bir kelimenin iktibas delili olarak kullanılmasının biraz zorlama olduğu söylenebilir. Bk. Muhammed Mahbûb Muhammed Abdulmecîd, "Müveşşahâtü el-A'mâ et-Tutaylî; Lügatuhâ ve Üslûbuhâ", *Mecelletü Câmiati'l-Kudüs el-Mefyûha li'l-Ebhâs ve'd-Dirâsât* 40 (2018), 64.

¹¹⁸ et-Tutaylî, *Dîvân*, thk. Muhyiddîn Veyb, 331.; Ayrıca bk. Abdulmecîd, "Müveşşahâtü el-A'mâ et-Tutaylî; Lügatuhâ ve Üslûbuhâ", 73-74.

¹¹⁹ Bk. İbn Bessâm, *ez-Zehîrâ*, 2/729-730.

Sonuç

et-Tutaylî, Murâbıtlar döneminde yaşayan şair ve ediplerin yaşadıkları sorunlara ek olarak gözlerinin görmemesi gibi hususî bir zorlukla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunlara rağmen, kendisinden geriye bir dîvân bırakmayı başarabilmiştir. Şüphesiz ki yaşadığı problemler şiir konularını ve içeriğini etkilemiştir. Şair, muhtemelen yaşadığı meşakkatli hayattan kurtulabilmek adına şiirlerinin çoğunu medih konusunda nazmetmiştir. Diğer en önemli konusu ise mersiye-dir. Mersiye'nin de medih şiirine benzerliği dikkate alındığında bu konuyu tercih etmesi anlaşılmalıdır. Şairin dinî ve edebî kültürel birikimi şiirlerinin içeriğini zenginleştirmiştir. Döneminin en önde gelen birkaç şairinden biri olan et-Tutaylî, aynı zamanda Endülüs'ün en önemli veşşahlarından- dır. Şairlerin genel anlamda müveşşah nazmetmeyi tercih etmediği bir çevrede onun çok fazla müveşşah nazmetmiş olması hem yeni muhataplar aradığının hem de üst düzey bir şiir nazmetme yeteneğine sahip olduğunun göstergesidir. Şair, çevrenin ve dış unsurların edebî eğilimler üzerindeki etkisini anlayabilmek için önemli bir örnektir.

Kaynakça

- Abdulmecîd, Muhammed Mahbûb Muhammed. "Müveşşahâtu el-A`mâ et-Tutaylî; Lügatuhâ ve Üslûbuhâ". *Mecelletü Câmîati'l-Kudüs el-Mefyûha li'l-Ebhâs ve'd-Dirâsât* 40 (2018), 63-78.
- Casim, Mücbil Azîz. "Tavzifu't-Tabîa fî Binâi's-Sûreti'l-Beyâniyye fi'ş-Şi'ri'l-A`mâ et-Tutaylî". *Mecelletü'l-Lügati'l-Arabîyyeti ve Âdâbihâ*, 1/15 (2017), 247-266.
- Casim, Ziyad Tarık. "Eserü'l-Amâ fî Şi'ri't-Tutaylî: Dirâse Nefsiyye". *Mecelletü Külliyyeti'l-Edêb* 101 (2012), 265-287.
- Dabbî, Ahmed b. Yahya b. Ahmed. *Buğyetü'l-mültemis*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1387/1967.
- Dayf, Şevki. *Târîhu'l-edebî'l-Arabî; asru'd-düvel ve'l-imârâti'l-Endelüs*. Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.
- Evsî, Hikmet Ali. *el-Edebü'l-Endelüsî fî asri'l-Muvahhidîn*. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, ts.

- Ferrûh, Ömer. *Târîhu'l-edebi'l-Arabî; el-edeb fî'l-Mağrib ve'l-Endeliüs asru'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 3. Basım, 1985.
- Gomez, Emilio Garcia. *eş-Şi'ru'l-Endeliüsî*. çev. Hüseyin Munis. Kahire: Matbaatu'l-Cenne, 1371/1952.
- Haymer, Melîke. *Teşkilü Hidâbi's-Şi'rî 'inde et-Tutaylî*. Guelma: 8 Mayıs 1945 Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2017.
- Herame, Abdülhamid Abdullah. *el-A'mâ et-Tutaylî; hayâtuhû ve edebûhû*. Trablus: el-Münşetü'l-Âmme, 1403/1983.
- Hirtânî, Nehle Abdulkerîm. *Mu'cemu's-şuarâi ve'l-küttâbi ve'l-müteressilîn fî asri'l-Murâbitîn*. Amman: Dâru'l-Beşîr, 1412/1992.
- Isfahânî, el-İmâd. *Harîdetü'l-kasr ve cerîdetü'l-asr kısmu şuarâi'l-Mağrib ve'l-Endeliüs*. thk. Muhammed el-Merzûkî. 10 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, 2. Basım, 1406/1986.
- İbn Bessâm, Ebü'l-Hasen Ali. *ez-Zehîra fî mehâsini ehli'l-cezîra*. thk. İhsan Abbas. 4 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1417/1997.
- İbn Hâkân, Muhammed b. Abdillâh el-Kaysî. *Kalâidu'l-ikyân ve mehâsinu'l-a'yân*. thk. Hüseyin Yûsuf Haryuş. Zerka: Mektebetü'l-Menâr, 1. Basım, 1409/1989.
- İbn Haldûn, Abdurrahman. *Mukaddime*. thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş. 2 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Belhî, 1. Basım, 1424/2004.
- İbn Saîd, Ebü'l-Hasen Ali b. Musa. *el-Muğrib fî hule'l-Mağrib*. thk. Şevki Dayf. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Maârif, 4. Basım, 1384/1964.
- İbn Saîd, Ebü'l-Hasen Ali b. Musa. *Râyâtu'l-müberraîn ve gâyetu'l-mümeyyizîn*. thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâye. Dımaşk: Dâru Tilas, 1407/1987.
- İbnü'l-Ebbâr, Ebû Bekir el-Kudâî. *el-Muktedab min kitâbi tuhfeti'l-kâdim*. thk. İbrahim el-Ebyârî. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî, 3. Basım, 1410/1989.
- İbnü'l-Hatîb, Lisânüddin. *Ceyşu't-tevşîh*. thk. Hilal Naci. Tunus: Matbaatu'l-Menâr, ts.

- Makkarî, Ahmed b. Muhammed. *Nefhu't-tîb*. thk. İhsan Abbas. 10 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1408/1988.
- Özdemir, Mehmet. "Endülüs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/211-224. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Safedî, Halil b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh. *Nektü'l-himyân fî nüketi'l-'umyân*. y.y., ts.
- Sâid, Muhammed Mecîd. "İbn Bakî el-Kurtubî; hayâtuhû ve şî'ruhû". *el-Mevrid Mecelle Tûrâsiyye Fasliyye* 1/7 (1978), 125-152.
- Sâmîr, Muhammed Avîd Muhammed. "el-Müsêkâfe fî Şî'ri'l-A'ma et-Tutaylî el-Endelüsî". *Mecelletü'l-Endelüs* 16 (2019), 476-501.
- Sarp, Ebuzer. "Endülüs Şiirinde Medih -Murâbitlar ve Muvahhidler Dönemi". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 31/1 (2020), 89-111.
- Sayir, Muhammed Avîd. *el-A'mâ et-Tutaylî şâiru'l-Murâbitîn*. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1425/2005.
- Tutaylî, el-A'mâ. *Dîvân*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1409/1989.
- Tutaylî, el-A'mâ. *Dîvân*. thk. Muhyiddîn Veyb. Beyrut: el-Müessesetü'l-Hadîse li'l-Kitâb, 1. Basım, 2014.